

dän lapsensa suorittavat peruskoulun. Kaupunkitutkimukset osoittavat, että hyvätuloisilla ja korkeasti koulutetuilla ihmisillä on taipumus hakeutua asumaan ”kaltaistensa” seuraan, mikä puolestaan muokkaa asuinalueen koulujen oppilaskoostumusta. Matti Kortteisen ja Mari Vaattovaaran (YP 6/2015) mukaan esimerkiksi pääkaupunkiseudulla viime vuosikymmenten kehitys on johtanut siihen, että köyhät ja huono-osaiset asuvat entistä selvemmin omilla alueillaan ja hyvätuloinen koulutettu väki toisaalla. Kynnisesti ajatellen koulujen eriytyminen suu-

remmissä kaupungeissa näyttää näin ollen jokseenkin väistämättömältä seuraukselta riippumatta siitä toteutetaanko vapaa-ajan koulupalveluita vai ei.

Se lienee kaikille selvää, että nykyisen hallituksen toimet eivät johda toivottuun lopputulokseen. Edellä mainitussa blogissaan Sanni Grahn-Laasonen toteaa, että ”Kokoomukselle on tärkeää, että lähikoulu on maailman paras koulu myös tulevaisuudessa. Vanhempien pitää voida luottaa siihen, että lähikoulusta voi ponnistaa eteenpäin ihan yhtä hyvin kuin muualtakin. Siksi koulutukseen tulee

panostaa ja koulutuksesta tehdä yksi tulevan strategisen hallitusohjelman kärkiasioista. Koulutus on Kokoomukselle arvovallintaa.”

Tällä hetkellä me kaikki tiedämme, että opetusministerin huoli koulutuksen tasa-arvon heikkenemisestä ei ole muuttunut eriarvoistumista estäviksi teoiksi. Ennen vaaleja esitetyistä kauniista ajatuksista ja periaatteista huolimatta koulutuskin on hallituksen leikkauslistalla ja koulujen eriytymiskehitys jatkuu. Kysymys on todellakin arvovalinnoista.

Ison kriisin äärellä?

ILKKA PIRTILÄ

Kirjan alaotsikko *Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi* on sekä onnistunut että epäonnistunut. Muotoilu on hyvä sikäli, että Wolfgang Streeck tarkastelee laajasti ja argumentoidusti sitä, kuinka demokraattinen kapitalismi on 1970-luvulta lähtien onnistunut inflaation ja velkaantumisen avulla lykkäämään lopullista ratkaisua demokratiin ja kapitalismin välillä. Alaotsikko on mielestäni huono, koska teoksen vahvin anti on juuri meneillään olevan finanssi-, fisikaali- ja kasvukriisin rikas ja perusteltu diagnoosi. Tätä kriisiä ei ole lykätty.

Kirjan pääsanoma on se, että isoa kriisiä on lykätty käymällä läpi erilaisia pieniä kriisejä. Milloin ja miten demokraattinen kapitalismi problematisoitui? Missä ollaan nyt ja miten mennään eteenpäin? Näihin ky-

symyksiin arvioitava teos vastaa.

Streeck on hiljattain eläkkeelle siirtynyt, tunnetun saksalaisen yhteiskuntatutkimuksen laitoksen eli Max Planck -instituutin monivuotinen johtaja, joka on tutkinut kapitalismin taloutta ja politiikkaa ja kapitalismin erilaisia muunnoksia. Mainitun laitoksen tutkimuksella on vahva yhteys ns. Frankfurtin koulukuntaan, jossa on sekä vanhasa että uudessa vaiheessa tutkittu yhteiskuntakriittisellä otteella nyky-yhteiskuntaa kapitalismiksi käsitettynä.

1960-luvulla toisen maailmansodan raunioille rakennetun demokraattisen kapitalismin taivaalle alkoi nousta tummia pilviä. Kuitenkin lopullisesti toisen maailman sodan jälkeinen ”kulta-aika” päättyi vasta 1970-luvulla, jolloin demokraattisen kapitalismin, joka tuolloin dominoi

Wolfgang Streeck
Ostettua aikaa
Demokraattisen kapitalismin
lykätty kriisi
Vastapaino, 2015

rikasta läntistä maailmaa, vakava sairastuminen alkoi. Mitä tapahtui?

Streeckin mukaan demokraattisessa kapitalismissa on kolme perustavaa toimijaa: pääoma (markkinaväki), palkkariippuvaiset (kansalaiset) ja valtio sekä siihen liittyvä demokratia ja politiikka. Jälleenrakennuksen ja hyvinvointivaltion kukoistuksen aikana eli 1940-luvun lopulta 1970-alkuun näiden kolmen osapuolen jännitteisiä suhteita oli hoidettu yhteiskuntasopimuksen puitteissa siten, että valtio hyvinvointivaltiona, kykeni tyydyttämään riittävällä tavalla sekä pääoman että

palkkatyön (kansalaisten) odotukset. Suomessa Pekka Kuusen teos *60-luvun sosiaalipoliitikka* (1961) ilmensi hyvin tätä ajatuskulkua. Teoshan esitti, että voimistuva verotus, laajentuvat sosiaalipoliittiset tulonsiirrot, talouskasvu ja yritysten voitot marssivat yhtä jalkaa eteenpäin John Maynard Keynesin talous- ja yhteiskuntapoliittisten oppien mukaisesti. Tasapaino ei Streeckin mielestä ollut demokraattisen kapitalismin kanssa järkkymätön, vaan jatkuvien neuvottelujen, poliittisten kamppailujen ja työmarkkinakiistojen tulos, ja se oli alituisessa liikkeessä.

1970-luvun tapahtumat, kuten talouskasvun hiipuminen, kaksi ”öljykriisiä”, lakkoliikkeet, tästyöllisyyden haitat pääomalle, sosiaalidemokraattisten puolueiden ylivalta politiikassa ja työnantajien kasvavat velvoitteet, aiheuttivat sen, että pääoma, työnantajat ja yritykset alkoivat epäillä konsensuksen mielekkyyttä. Streeckin tulkinnan mukaan pääoma aloitti pitkän marssinsa, jonka tavoitteena oli vapauttaa talous politiikasta kompassinaan uusliberalismin (ennen muuta sen radikaalin edustajan Friedrich A. Hayekin) talous- ja yhteiskuntaoppi. Pääoma ja markkinat eivät enää luottaneet siihen malliin, jossa demokraattiset ja poliittiset interventiot talouteen ohjasivat ja rajoittivat pääoman vapaata kasvua.

Teoksen *Ostettua aikaa* mukaan pääoman uudet vaateet siis aloittivat demokraattisen kapitalismin kriisiajan. Väite eroaa kuitenkin Frankfurtin koulukunnan 1970-luvun kriisidiagnoosista, jonka toisen vaiheen teoreetikkojen Jürgen Habermasin ja Claus Offen 1970-lu-

vun tulkinnoissa kyseinen sairaus määriteltiin ”myöhäiskapitalismin legitimaatiokriisiksi”, jossa ongelmana ei ollut talouskasvun hiipuminen ja pääoman tulevaisuususkon horjuminen. Pääsyy kriisiin nähtiin siinä, että kansalaiset halusivat nostaa vaatimuksiaan laadullisesti: heille ei enää riittänyt hyvä aineellinen elintaso, vaan vaadittiin uutta elämänlaatua, johon kuului korostuneesti itsensä toteuttamisen vaatimus niin työssä kuin muusakin elämässä.

Streeck näkee, että, nimenomaan pääoman uudet vaatimukset alkoivat muuttaa maailmaa 1970-luvulta lähtien yhä voimallisemmin. Pääoman odotukset vapaasta kansainvälisestä kaupasta, sijoitusten tuottavuudesta, tuottavasta korkotasosta ja velallisten velanhoidosta olivat vastakkaisia kuin kansalaisten, jotka odottivat valtiolta ja poliitikalta vakaata työllisyyttä ja sosiaaliturvaa sekä kohtuullisia korkoja ja velkataakan keventämistä. Koska pääoman vaatimukset osoittautuivat kansalaisten vaatimuksia voimallisimmiksi, niin alkoi asteittain etenevänä hiljainen vallankumous kohti liberaalia ylikansallista maailmaa. Hyvinvointiyhteiskunnan takaamasta verovaltiosta siirryttiin velkavaltioon ja nyt kehkeytyvään vakauttajavaltioon.

Kirjoittajan pääargumentti on se, että valtion muutokset ja siihen liittyvät finanssi-, fiskali- ja talouskasvukriisit ovat seurausta valtion paniikinomaisista yrityksistä vastata kansainvälisen pääoman vaatimuksiin. Valtio, demokratia ja politiikka ovat puolustustilassa pääoman hyökkäyksiä vastaan. Niiden on yltäällä pakko vastata pääoman vaateisiin, mutta valtio ja poliit-

tiset puolueet eivät voi kokonaan hylätä kansalaisiaan ja äänestäjiään. Streeckin mielestä valtioiden kujanjuoksu on edennyt siten, että demokraattisen kapitalismin valtiot ovat yrittäneet ensin ohjattu suurinflaation sekä sittemmin valtion velkaantumisen ja yksityisten kansalaisten luotottamisen avulla hankkia uutta rahaa korvaamaan pääomaverotuksen jatkuvan alentamisen tuomat vähenevät verotulot; tällä rahalla ne ovat pyrkineet pitämään sosiaaliturvan ja palkansaajien tuloja edes entisellään. Näin valtio ja politiikka ostavat aikaa ja lykkäävät kapitalismin lopullista kriisiä aina tuonemmaksi tuottaen samalla kolme osakriisiä: finanssi-, fiskali- ja kasvukriisit, joihin niiden on yritettävä vimmaisesti hakea ratkaisuja.

Finanssikriisi eli pankkiriisi johtuu Streeckin analyysissä siitä, että liian monet pankit ovat antaneet läntisen maailman kapitalismissa liikaa sekä julkisia että yksityisiä lainoja. Lisääntyneestä luototuksesta tuli pankeille taakka. Pankkien luottamus velan saajien kykyyn hoitaa velkojaan heikkeni. Osa pankeista ajautui konkurssiin, mikä johti laajaan talletuspakoon, koska tallettajat etsivät pankeja turvallisempia sijoituskohteita. Pankit alkoivat vaatia valtiota apuun ja ottamaan vastaan riskipitoisia lainasitoumuksia eli ”roskalainoja”. Pankkien pelastaminen valtion toimesta ja verovaroilla alkoi ja kumuloitui vuoden 2008 syksyyn.

Fiskaalikriisi eli julkisen talouden kriisi on tulosta vuosikymmeniä jatkuneesta julkisen talouden alijäämästä ja sen myötä lisääntyneestä julkisyhteisöjen velkaantumisesta. Prosessi käynnistyi jo 1970-luvulla, jol-

loin pääoma käynnisti oman verokapinansa. Pääoma ja yritykset eivät enää samassa määrin kuin ennen halunneet rahoittaa yritysveroja maksamalla hyvinvointivaltiota. Demokraattisen kapitalismin verotuotto väheni ja budjettialijäämät alkoivat kasvaa. Sama suuntaus jatkui 1980- ja 1990-luvuilla ja syveni pankkiriisin pahenemisen myötä vuodesta 2008 alkaen, kun valtiot yhä enemmän omaa lainanottoaan lisäten vahvistivat rahailtosten pääomapohjaa ja näin tukivat pankkeja.

Kasvukriisi eli reaalitalouden kriisi näkyy ennen muuta korkeana työttömyytenä; onhan tilastoitu työttömyys – missä ei ole mukana piilotyöttömyyttä – pysytellyt esimerkiksi Euroopan unionin maissa vuodesta 2008 lähtien noin 10 prosentissa. Reaalitalouden kriisiin ilmenee myös siinä, että taloudellinen kasvu on demokraattisen kapitalismin maissa pysytellyt 30 vuotta heikkona – keskimääräisen vuosikasvun ollessa yhdesä kahdessa prosentissa.

Kirjoittaja väittää, että kriisinhallinta demokraattisessa kapitalismissa tuottaa vakauttajavaltion. Hän esittää, että kansallinen velkavaltio on korvautumassa ylikansallisella vakauttajavaltiolalla, jossa velkojen hallinta on tuki edelleenkin politiikan ytimessä. Vakauttajavaltion vaiheessa ylikansallinen politiikka vahvistaa otettaan. Läntisessä Euroopassa tämä merkitsee sitä, että EU alkaa muodostua supervaltioksi, joka ohjaa vakauttamispolitiikkaa ja syventää uusliberalismia kaikissa unioniin kuuluvissa maissa. EU haluaa koko unionin tasolla vapauttaa talouden demokratiasta ja politiikasta. Se asettaa julkiselle taloudelle budjettikatkoja ja velkajarruja. Kir-

joittajan mukaan EU alkaa olla ylikansallinen supervaltio, jossa ei vallitse demokratia – vaan medioitunut näennäisdemokratia. Komissio ja sen sidosryhmien johtajat ja ylimmät asiantuntijat määräävät käytännössä EU:n suunnan. EU:n järjestämät huippu- ja kriisikokoukset ovat näyttäviä mediatapahtumia, jossa kansallisten valtioiden johtajat ja kulloisetkin ministerit (esimerkiksi valtiovarainministerit) saavat useimmiten vastaanottaa ”ehdotuksia, joista ei voi kieltäytyä”. Tämä johtaa siihen, että EU-maissa valtion reaalitulot vähenevät vuosi vuodelta, mikä saa aikaan sosiaali- ja terveyspalvelujen supistamista, mutta myös valtion ”harkinnanvaraisen menojen” (mm. valtion tutkimus- ja taidemenot) jatkuvaa karsintaa.

Edellä tiivistetysti kuvattu demokraattisen kapitalismin lähimenneisyyttä ja nykyisyyttä luotaava kriisianalyysi on *Ostetun ajan* paras osa. Teos päättyy päälukuun ”Lopuksi: mitä seuraavaksi?” Tässä Streeck ehdottaa toimenpiteitä, joilla lykätään suurta kriisiä, ja toiseksi spekuloi kriisin ratkaisua. Mielestäni näiltä osin hänen tulkintansa ei nouse sille tasolle kuin kirjan aiemmissa kriisiä diagnosoiduissa luvuissa.

Streeckin mielestä yksi lääke on talouden elvyttäminen Euroopan keskuspankin virtuaalirahan ja inflaation kasvattamisen turvin. Täten valtiot voisivat rahoittaa itseään velkarahalla muun muassa ostamalla valtion obligaatioita keskuspankirahalla. Tämä mahdollistaisi uuden kasvupolitiikan: mittavat julkiset investoinnit ja yksityisten investointien elvyttämisen tuoden samalla nousevan inflaation, joka osaltaan vähentäisi valtioi-

den reaalista velkaa. Streeck itsekin epäilee tämän ehdotuksen todellista merkitystä: ”nousuvesi ei nosta kaikkia mukaan.” Etenkin sosiaalimenojen varassa elävät eivät hyödy tämäntyyppisestä inflaatioperusteisesta kasvusta juurikaan, koska sosiaalitet kasvatavat inflaatiota paljon hitaammin. Kasvavaan inflaatioon liittyy myös monia talouden riskejä, kuten uusien talouskuplien kehkeytymisen uhka.

Toinen Streeckin muutos ehdotus perustuu devalvointiin. Kirjoittaja pitää devalvaatiota valtioiden oivallisena keinoja parantaa kansallista kilpailukykyään. Tämä tietenkin edellyttää euromaiden kohdalla sitä, että ne ottavat uudelleen käyttöön omat valuuttansa. Ehdotusta Streeck täsmentää siten, että uudistetussa EU:ssa jäsenvaltioiden oikeus omiin devalvointeihinsa ei tulisi olla ehdoton, vaan niitä tulisi kordinoida tavalla tai toisella muiden unionin maiden kanssa.

Streeck painottaa sitä, että vaikka nämä ehdotukset menisivät läpi, niin ne vain lykkäisivät suurta kriisiä. Valintaa demokratian ja kapitalismin välillä ei voi välttää. Tosiasiallisesti *Ostettua aikaa* argumentoi sen puolesta, että kapitalismin voitto demokratiasta on todennäköisempi vaihtoehto. Kapitalismi ilman demokratiaa ei merkitse totalitaarista valtiota, vaan valtiota, jossa valtio ja politiikka ovat tehneet itsensä jotakuinkin tarpeettomiksi. Täten muodostuneen uusliberaalin valtion kaksi ydintehtävää ovat yhtäällä oikeusjärjestyksen ylläpito ja toisaalla rajojen valvonta sekä niiden puolustaminen. Tässä kuvatulla valtiolla olisi aluksi vielä kansallisen valtion muoto, kunnes se globaalin liberalisointiprosessin

myötä muodostuisi lopulta yhdeksi maailman valtioksi, jossa vallitsisi vain yksi poliittinen oppi eli äärioliberalismi. Kansalaisilta, poliittisilta puolueilta ja (kansallisilta) valtioilta olisi viety kaikki taloudellinen valta, ja tätä kautta niiltä olisi heikennetty ratkaisevasti mahdollisuutta vaikuttaa maailman menoon.

Streeck kirjoittaa myös, että ”vaihtoehto kapitalismille ilman demokratiaa olisi demokratia ilman kapitalismia, ainakin sellaista kapitalismia, jonka me tunnemme”. Tämä vaihtoehto korostaa sitä, että demokraattinen kapitalismi ei pitänyt kiinni lupauksistaan, mikä johtui siitä, että kapitalismi sanoi irti kapitalismin ja demokratian välisen yhteiskuntasopimuksen. Kirjoittajan mukaan tämä toinen vaihtoehto vaikuttaa ainakin tällä hetkellä epärealistiselta.

Ostettua aikaa voi lukea monella eri tavalla. Sitä voi tarkastella vaikkapa suhteessa Suomen tilanteeseen ja katsoa sitä, miten Suomen hallitukset – etenkin

Esko Ahon hallituksesta lähtien Juha Sipilän hallitukseen saakka – ovat ratkoneet nykykriisiä. Voisi pohtia sitä, miten hallitukset ovat tasapainoilleet kansalaisten ja markkinoiden vaateiden välissä. Näin olisi mahdollista arvioida, millä voimalla mikäkin hallitus on vienyt – jos on – eteenpäin uusliberalismin ohjelmaa ja miten eri hallitukset ovat vastanneet talouden politiikasta vapauttamista vastaan suunnattuihin protesteihin ja arvosteluihin? Jos ajattelee Streeckin tulkintojen poliittista kotouttamista Suomen politiikkaan, niin tukea politiikalleen kirjan teeseistä saavat ne vasemmistolaiset ja osin myös nationalistiset tulkinnat, jotka ovat rankimmin uusliberalismia, nykymuotoista Euroopan unionia ja eurovaluutan säilyttämistä vastaan sekä suhtautuvat kriittisesti pääoman ohjaamaan kansainvälistymiseen eli liberalistiseen internationalismiin.

Yhteiskuntatutkijoiden piirissä Streeckin ajatukset saavat vas-

takaikua ensinnäkin niissä, jotka katsovat, että nyky-yhteiskuntaa tulee tutkia hyödyntämällä sosiologiaa, poliittista taloustiedettä ja politiikan tutkimusta toisiinsa nivoutuen. Toiseksi Marx-myönteiset – mutta eivät välttämättä marxilaiset tutkijat – saavat myös kirjoittajan puolelleen, korostaahan Streeck sitä, että ilman Karl Marxin tuotannon avainkäsitteitä yhteiskuntien tämänhetkistä kehitystä ei voi ymmärtää. Kolmanneksi teoksen tekijä ja tulkintaote keräävät sympatiaa niiden tutkijoiden joukossa, jotka katsovat, että yhteiskunnan tulevaisuus on avoin eikä sen kulkua voi varsinaisesti ennustaa.

Steeck katsoo, että hän on *Ostetussa ajassa* tavoitellut ”kokonaisnäkemyksiä kaikista käynnissä olevista tapahtumista” demokraattisen kapitalismin kriisistä. Tässä hän on melkein onnistunut; mutta kaikkeahan tästä, kuten ei muistakaan ilmiöistä, kukaan ei voi ymmärtää.

Me päätämme – väkivaltakulttuurin ei tarvitse jatkua

TUULA-MARIA AHONEN

”Yleisyydestään huolimatta naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään yhteiskunnassa eri tavalla kuin miehiin kohdistuvaa, ja se on yksi tyypillisesti viranomaisilta piiloon jäävistä väkivaltailmiöistä. Taustalla on muun muassa se, että miesten vallankäyttöä naisiin on pidetty historiallisesti oikeutettuna”, toteaa Satu Lidman kirjassaan *Väkivalta-*

kulttuurin perintö.

Naisiin kohdistuva väkivalta on Lidmanin mukaan maailmanlaajuinen ja ajaton ongelma, jota kantasuomalainen kulttuuri osaltaan uusintaa. Lidman lähete liikkeelle 1500-luvun alusta ja päättyy 1900-luvulle. Tänä aikana miesten kulttuurinen valtasema oli yhteiskunnan peruspilari.

Satu Lidman
Väkivaltakulttuurin perintö
Sukupuoli, asenteet ja historia
Gaudeamus, 2015

”Myös 2010-luvun kantasuomalaisessa kulttuurissa näkyy sävyjä esimoderneista patriarkaalisisista arvoista. Vaikka sanojen ’perheenpää’ tai ’isäntä’ mer-